

УДК 655.425

Ж. М. Ковба, Ю. М. Колесник*Видавничо-поліграфічний інститут НТУУ «КПІ»***АНТИКВАРНА І БУКІНІСТИЧНА ТОРГІВЛЯ
МІЖ МИНУЛИМ ТА МАЙБУТНІМ**

Розглядається історичний аспект розвитку букіністичної торгівлі, окреслюється сучасний стан галузі та аналізуються перспективи її розвитку. Розкрито специфіку роботи з антикварними і букіністичними виданнями на прикладі українських книгарень.

Антикварна торгівля, букіністична торгівля, перспектива розвитку, історичний аспект

Сьогодні пересічному громадянину України мало відомо, що таке букіністична, антикварна книга. Натомість, рясніють оголошення щодо хотіння дорого придбати антикваріат. У Києві, Львові, Харкові, попри перманентну кризу, не закриваються, а таки живуть нечисленні, але такі бажані для багатьох, улюблені місця продажу антикварних і букіністичних друкованих видань.

Терміни «антикварна» (від. лат *anticus* — давній) і «букіністична» (від. франц. *bouquin* — старовинний) книга з'явилися в Європі наприкінці XVIII–початку XIX ст. Тоді ж появилися перші фахові книгарні — антиквари, що торгували стародруками віком до XVIII ст. — та букіністи, котрі купували та продавали книги, які вже були у користуванні [5]. Найбільш плідним для такої торгівлі був період кінця XIX — першої пол. XX ст. [5,9]. У Львові ще й досі старші люди чітко розмежовують поняття «антикварня» — торгівля старими книгами, раритетами і «книгарня» — торгівля новою книгою та видача її у тимчасове користування. Тоді ж у Європі були започатковані «вічні» засоби і методи обслуговування: торгівля за зразками (каталогами), недорогі кабінети для читання–вибору–спілкування, продаж книг кольпортерами-комівояжерами [2].

У спадщину Україні дісталася мережа букіністичних книгарень, типових для Союзу РСР, з цензурованим асортиментом, ідентичними нормативами формування асортименту та торгово-технологічних процесів. Нині від неї залишилися тільки спогади, натомість маємо пережитки старих підходів і потребу усвідомлення важливості модерних форм і методів торгівлі антикварною та букіністичною книгою.

У теорії і практиці сучасного книгарства наявні нагальні проблеми класифікації старої книги, маркетингу та менеджменту формування, реалізації асортименту, а отже, йдеться про місце і роль старої книги в системі стрімких змін культурного та економічного простору. Сучасними букіністами використовуються різні класифікаційні системи, які загалом походять від прийнятих у 70–80 рр. XX ст. типо-видового та хронотопічного групувань асортименту [3, 4].

Тепер антикварною вважається книжка, видана до 1850 року, хоча букіністи не завжди дотримуються цих хронологічних меж, керуючись здебільшого власними уявленнями про цінність того чи іншого видання. Антикварні кни-

ги представлені рукописними книжками, першодруками-інкунабулами (однак вони є дуже великою антикварною рідкістю), дореволюційними виданнями до 1917-го або й до 1939 років. У сучасних магазинах переважають художня література (зібрання творів популярних письменників), словники, релігійна література. На полицях нечисленних антикварних салонів можна знайти книжки різних форматів, видавництва або друкарень, різними мовами. Особливо цінуються, якщо в книжці є маргіналії (записи, примітки) відомих осіб, екслібриси; важливими є формат, якість оправи, вид паперу, ступінь збереженості тощо.

Книги різних років видання, авторів і ступеня збереженості можуть бути дешевими, коли відсутні так звані власницькі ознаки. Це часто-густо провокує ризик збільшення підробок маргіналій чи екслібрисів. У такому випадку висновок експертів-букіністів не може бути остаточним і використовується спеціальна експертиза паперу, чорнил, почерку тощо.

На думку букіністів, люди воліють купувати антикварні книжки, бо вони рідкісні, їх мало, така книга — це немов зримий дотик до історії. Останнім часом антикваріат став популярним способом надійно вкласти гроші, оскільки унікальна особливість старожитностей у тому, що їх цінність зростає (без перебільшення) майже щодня.

Інший вид букіністичної продукції — це старі книжки. Їхній орієнтовний хронологічний діапазон 1850–1991 роки. Стара книга — це завжди продукт машинного виробництва, мовна стилістика текстової частини нагадує або й відповідає сучасним нормам. В асортименті київських букіністичних магазинів переважає саме стара книга. Тут існує певний поділ асортименту за тією чи іншою тематикою. Наприклад, стара наукова книга з медицини, природничих дисциплін (хімія, фізика) охоплює 1970–1985 роки. Художня література здебільшого поширюється на II пол. XIX — початок XX ст. (радянська доба). Дитяча книга представлена в обмеженій кількості. Є й інший поділ. Зокрема, у деяких букіністичних магазинах виділяють «дореволюційний» (до 1917 р.) і радянський (1917–1991 рр.) періоди. Видання після 1991 року прийнято вважати книгою, що була в користуванні («була в ужитку»).

Такий розподіл букіністичних книг класифікує не лише самі видання, але й їхніх споживачів. Стару книгу купують ті, хто шукає видання певних тематики, виду, способу подачі матеріалу. Дуже популярними є старі енциклопедії, довідкові видання, видання вузького технічного профілю через високу якість поданої інформації і часто через відсутність альтернативи у вигляді нової книги. Вивчаючи структуру видань, що випускаються в Україні, можна одразу помітити дефіцит книжок, на які завжди є стійкий попит. Це, зокрема, наукові видання вузької тематики, якісні науково-популярні та довідкові видання. Особлива нестача такої літератури спостерігається в галузі точних наук. Нині існує певний інформаційний вакуум серед студентів, аспірантів, молодих учених, тому стару книгу купують досить часто. У цього сегмента є власні прихильники. За спостереженнями, проведеними в місцях продажу букіністичних товарів, вживана книга є популярною серед покупців через меншу ціну.

Де сьогодні можна продати та купити антикварне і букіністичне видання? Тема книжкової, а тим паче антикварної торгівлі, майже відсутня в інформаційній базі українських міст. У Львові відома книгарня «Стара книга» на вул. Івана Федорова, у спеку і холод працює живописний книжковий розвал на історичній Підвальній вулиці поблизу міського архіву й старовинних церков. Букіністична торгівля в Києві представлена невеликими магазинами, букіністичними відділами в книгарнях, торговими точками на ринках і «стихійними» розкладками на вулицях. Географія розміщення охоплює здебільшого центральні райони міста, відомі і букіністичні ряди на ринку «Петрівка» та невеликі точки продажу біля основних транспортних вузлів, зокрема станцій метро. Загалом українська столиця має багату історію щодо торгівлі букіністичною. Ще у 1843 році Павло Довженов заснував першу бібліотеку «Антикваріат для душі», при якій, окрім читального залу, були букіністична крамниця та кабінет старожитностей [2]. Серед найвідоміших центрів букіністичної торгівлі в столиці слід згадати галерею старих книг «Gob-Art» біля станції метро «Арсенальна» по вул. Московській, 5/2б. Галерея позиціонується як наймодніший центр антикварної книги. Тут можна знайти дійсно дорогі і рідкісні видання, повні зібрання творів, книги з автографами видатних особистостей. Звісно, і ціни тут відповідні. Відбір книжок дуже ретельний за багатьма критеріями.

Кожному колекціонеру або книголюбу відомий «Букініст-центр» по вул. Лютеранській, 6, біля станції метро «Хрещатик». У книгарні переважають книжки гуманітарного напрямку. Неподалік від «Букініст-центру» по вул. Б. Хмельницького, 42 працює магазин «Академкнига», де на другому поверсі міститься букіністичний відділ. Асортимент тут різноманітний: технічна література, підручники, наукові видання з математики, фізики, хімії, вузькоспеціалізована література для геологів, будівельників тощо. Література з мистецтва представлена художніми альбомами, енциклопедіями, повним зібранням творів відомих письменників. Є як і дуже старі видання (понад 100 років), так і майже нові, що були в користуванні. Книги недорогі, ціни гнучкі, в основному залежать від попиту на видання.

Функціонують книгарні «Букініст» на вул. Пушкінській, 1-3/5, Нижній Вал, 37 і Кіквідзе, 2-а. Неабиякою популярністю користується магазин «Класика» в торговельному центрі «Навігатор» на площі Слави. Особливість цих магазинів — виважене і специфічне формування асортименту, переважання рідкісних антикварних видань, орієнтація на інформаційну складову книги.

На відомому книжковому ринку «Петрівка» є ряди 39–40, які спеціалізуються на реалізації букіністичної книги. Тут дуже великий вибір літератури, а за відсутності необхідної покупцеві книги продавці залюбки підберуть подібні відповідно до ваших вимог. На «Петрівці» працює і спеціальний ринок «Букініст». Це популярне місце торгівлі й обміну старими та важливими книгами. У будній день функціонує 87 стаціонарних і 11 пересувних торгових точок. Товарна пропозиція дуже різноманітна. Здебільшого це художня література, наукові та навчальні посібники, видані за Союзу РСР великими тиражами. Проблемою на ринку є брак місця. Це призводить до відсутності бодай яко-

ісь прийнятної класифікації видань. Однак продавці тут досить добре обізнані з асортиментом. Відразу надають довідку покупцеві щодо потрібної книжки, часто не звіряються з будь-якими записами. Відчувається багатий досвід у роботі зі старими виданнями.

На відміну від ринку нової книги ринок букіністичних видань не поділяється за тематичними секціями. На ринку «Букініст» книжки, абсолютно різні за тематикою, типами і видами напрямків, представлені в одній торговій точці, ціновий діапазон коливається в межах 10–80 грн. Нечисленні ж продавці торгують дорожчими виданнями.

Останнім часом букіністи фіксують бум у реалізації нотних видань — дає про себе знати незадоволений попит на нові видання. Можна дійти висновку, що стара книга за своїми продажними якостями (власне, як і книга, що була у вжитку) майже повністю залежить від тематичного асортименту нової книги. До цього можна додати й цінову градацію. Навіть при дуже високому ступені збереженості книжки з ціни знімають певний відсоток за роки її існування, якщо йдеться про видання радянського періоду ті, що були у вжитку. У букіністичному відділі книгарні «Академкнига» зазначають, що попит на літературу (відповідно до спостережень продавців і експертів) змінюється відповідно до купівельної спроможності людей. Власник книжки будь-якого року видання може принести її в букіністичний магазин або безпосередньо колекціонеру-букіністу. У першому випадку книгу приймуть на комісію, товарознавцем і власником буде узгоджена її ціна і встановлена торгова націнка. Середній розмір націнки становить 36,25% реалізаційної вартості: комісійна винагорода — 25%, податок з доходів фізичних осіб — 15%. Працівники букіністичного відділу книгарні вважають, що з 2008 року мають значне зниження продажів, при цьому розширився асортимент за рахунок збільшення кількості здавачів.

Антикварні книги продають зазвичай і в спеціальних салонах, де працюють експерти-оцінювачі, дотримуються належних умов зберігання (вологість повітря, світло-тепловий режим, охорона). Активізувався попит на цілі бібліотеки зі старих і антикварних книг. Заможні громадяни, які раніше не купували таких книг, воліють підкреслити свій статус, прикрасивши офіс або оселю приватними бібліотеками з цих видань. В антикварних салонах дана послуга стає дедалі популярнішою. Замовники хочуть бачити на своїх полицях твори Л. Толстого, Ф. Ніцше, Ф. Шопенгауера, К. Юнга, часто замовляють у художників власні есклібриси або підписують в авторів книги особисто [6].

З економічної точки зору важлива функція букіністичної торгівлі полягає в пропонуванні покупцеві іншої ціни порівняно з новими виданнями при спорідненій інформаційній складовій книжки. Антикварна торгівля дає широкі можливості для економічної вигоди не лише продавцеві, а й державі. На жаль, в Україні мало приділяється уваги книжковій торгівлі взагалі, букіністичній і антикварній зокрема. Можливо, саме тому нині існує тенденція — найбільш рідкісні і цінні видання вивозити до Москви або в дальнє зарубіжжя, де є шанс продати раритет найдорожче.

Економічна складова букіністичної торгівлі невід’ємна від її соціальних функцій, передусім культурно-виховної, яка є дуже важливою, навіть глобальною. По-перше, букіністична книга — це своєрідний живий свідок історії. Якщо картини видатних художників або скульптури середньовічних митців можна побачити (не торкаючись!) в музеї, то букіністична книга знаходиться серед нас. Така історична комунікація підтримує зв’язок поколінь, мотивує українські і світові музеї та бібліотеки брати участь в антикварних аукціонах або залучати працівників до самостійного пошуку антикварних книг.

Антикварна та стара книга — це матеріалізована історична національна і загальнолюдська позанаціональна культурна пам’ять. Крім того, старенька, а іноді й пошарпана книжечка виховує свого читача, спонукає його до поваги, а внутрішнє (ілюстрації) і зовнішнє (палітурка) оформлення тішать око естета. І, нарешті, важливою роллю букіністичної книги є перерозподіл. Продавці-букіністи переконані: знижується попит на нову книгу — призупиняється активність покупців до придбання старої книги. Усі проблеми букіністи схильні пов’язувати з фінансовою кризою і зниженням доходів громадян [6].

Спеціалістів, які б кваліфіковано визначали цінність наявного асортименту антикварної і старої книги, називають експертами з оцінки антикваріату. На жаль, таких фахівців-букіністів в Україні дуже мало. Відмінним експертом з оцінювання антикваріату є директор магазину «Академкнига» Олег Дмитрієв. Магазин «Академкнига» давно займається прийняттям і реалізацією букіністичних видань, підтримує ділові стосунки з постійними здавачами та споживачами книг.

Одним з найвідоміших експертів-букіністів в Україні є власник фірми «Букініст» Денис Цурик. Він часто купує цілі бібліотеки, що були власністю відомих сімей (приміром, бібліотеку відомого архітектора П. Альошина). Визначним колекціонером антикварних книг і живопису визнано Олександра Прогнімака. Його збірка букіністики нараховує більш як 10 тисяч книг, серед яких такі раритети, як «Апостол» Івана Федорова, Острозька Біблія, Біблія Зосіми, «Требнік» Петра Могили. У травні 2009 року колекціонер відкрив культурно-просвітницький центр «Alex Art House» — галереї приватних колекцій і музей стародавньої книги, де можна побачити найцінніші експонати.

Кому ж передадуть уміння досвідчені? Чи не перетвориться букіністична торгівля на таку собі ланку маркетингової системи, головною функцією якої є «take money» (заробляння грошей). Чи усвідомлюють нинішні законодавці економічну вигоду, культурні перспективи торгівлі антикварною і букіністичною книгою? І що чекає на цю галузь загалом?

Фахівців з книжкової торгівлі готують у ВПУ НТУУ «КПІ» (спеціальність — менеджер-книгознавець, спеціалізація «букіністична торгівля» відсутня), в Українській академії друкарства та Київському національному університеті культури і мистецтв.

Аби зрозуміти економічний стан торгівлі букіністичною книгою, слід звернутися до реальних показників. Такі показники було вираховано на основі фінансової звітності букіністичного відділу «Академкниги». Опрацьовано звіти

про фінансові результати за 2006–2009 рр. На підставі отриманих даних відмічено, що з 2007 року обсяг чистого прибутку підприємства поступово скоротився і на кінець 2009 року був у чотири рази меншим. Це можна пояснити зниженням купівельної спроможності населення, зумовленого фінансовим дисбалансом у країні. Разом з тим, важливими чинниками тут є відсутність реклами букіністичної книги та серйозна інформаційна конкуренція з боку мережі Internet.

Коли йдеться про антикварну книгу, то тут можна прослідкувати тенденцію збільшення попиту на особливо цінні примірники. Методи опитування антикварів і спостереження за ринком антикварної книги дозволяють зробити наступні висновки. Вітчизняні колекціонери та бізнесмени готові вкладати грошові кошти в антикваріат, зокрема в книги, задля збереження і часто примноження своїх коштів. Однак на цьому ринку відчувається значна конкуренція. В Україні не кожна антикварна річ віднайде свого покупця за доброю ціною.

Споживачам і державі важко прослідкувати рух антикварних та букіністичних книг. Досі немає їх єдиної інформаційної бази тому, власне, здавачі і покупці мусять орієнтуватися на думку експертів, яких у даній галузі дуже мало. Часто обидві сторони не застраховані від некомпетентності й нечесності на цьому ринку. Антикварна і букіністична торгівля не є і не стане в майбутньому історичним явищем. Вона є і буде в новому інформаційно-культурному просторі.

1. Говоров А. А. Букинистическая торговля: учеб. для студентов вузов / Под ред. А. А. Говоров, А. В. Дорошевич. — М.: Изд-во МПИ, 1990. — 236 с. 2. Друг О. Особняки Києва / О. Друг, Д. Малаков. — К.: КИЙ, 2004. 3. Ковба Ж. М. Ассортимент друкованої продукції: навч. посіб. / Ковба Ж. М., Олянишен Т. В., Мельников О. В. — Львів: УАД, 2009. — 100 с. 4. Котлобулатова І. Книгарі та книгарні в минулому Львова / Котлобулатова І. — Л.: Аверс, 2005. — 240 с. 5. Мигонь К. Н. Наука о книге / Мигонь К. Н. — М.: 1991. — 233 с. 6. Моніторинг кафедри ОВІК ВПН НТУУ «КПІ»: 2008, лип. 2010 року. 7. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / І. І. Огієнко. — К.: Либідь, 1994. — 446 с. — (Сер. «Пам'ятки історичної думки України»). 8. Тараканова О.Л. Антикварная книга: учеб. для вузов / Тараканова О. Л. — М.: Изд-во МГАП «Мир Книги», 1996. — 264 с. 9. Шилов Ф. К. Записки старого книжника. Полвека в мире книг / Ф. К. Шилов, П. Н. Мартынов. — М.: Книга, 1990. — 407 с.

АНТИКВАРНАЯ И БУКИНИСТИЧЕСКАЯ ТОРГОВЛЯ МЕЖДУ ПРОШЛЫМ И БУДУЩИМ

Рассматривается исторический аспект развития букинистической торговли, анализируются современное состояние отрасли и перспективы её развития. Раскрывается специфика работы с антикварными и букинистическими изданиями на примере украинских книжных магазинов.

ANTIQUA AND SECOND-HAND TRADE BETWEEN PAST AND FUTURE

The historical aspect of second-hand bookseller trade development is considered in this article, the modern state of industry is exposed and an analysis in relation to the prospects of its development is given. The work specifics is presented with antiqueing and second-hand bookseller editions on the example of the Ukrainian bookstores.

Стаття надійшла 22.10.10

УДК 007:304:655

Богуміла Станюв

*Інститут наукової інформації і бібліотекознавства
Вроцлавського університету*

**ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА І КНИГА В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ НАУЦІ
(огляд джерел за 2000–2009 рр.)¹**

Подано огляд вибраних праць польських вчених, присвячених літературі і книзі для дітей та їхній рецепції, що були опубліковані протягом останнього десятиліття. Закцентовано на найважливіших тенденціях у вивченні різних аспектів проблеми, на найбільш авторитетних працях та іменах дослідників.

Польська дитяча книга, польська дитяча література, літературознавчі аспекти, книгознавчі аспекти, міждисциплінарний підхід

Початок нового століття визнається в польських джерелах переломним як у розвитку дитячого книговидання, так і в царині досліджень відповідної проблематики: «... глибока криза книги і читання, що мали місце в 90-х рр. ХХ ст., минули, дитяча книга, без сумніву, посідає у суспільній свідомості поважне місце. Із досліджень... (останнього десятиліття — Б. С.), зі студій над формуванням дитячої літератури, ілюстрації, бібліотеки для наймолодших і молодих користувачів, над мотиваціями читання, цінностями, які з'явилися протягом останніх років, постає образ сучасності, що будує і відкриває перспективи, надії на майбутнє, яке разом формуємо і за яке разом відповідатимемо» [*Po potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI wieku*, s. 7].

Серед найпомітніших досягнень початку ХХІ ст., що дають підстави для таких оптимістичних тверджень, можна віднести:

формування у Польщі розвиненої видавничої інфраструктури (2001 р. у Польщі функціонувало близько 2000 видавництв) ;

стрімке зростання, починаючи з 2001 р., прибутків з продажу книжок для дітей та молоді (яскравим прикладом може слугувати приклад з бестселером про Гаррі Поттера Джоан Ролінг, виданим «Media Rodzina»);

поліпшення асортименту та якості продукції видавничих фірм, що в 1990-х рр. пережили застій («Nasza Księgarnia», «Literatura», «Akapit Press») або обмежувалися випуском лише зарубіжної ліцензованої літератури, пов'язаної з анімацією («Egmont»);

поліпшення якості масової видавничої продукції, поява нових видавництв, здатних випускати продукцію для масового користувача — «Jaguar», «Adamus»;

¹ Авторизований переклад та скорочення доповіді, виголошеної Б. Станюв на Міжнародній науково-практичній конференції «Дитяче читання і дитяча книга в Центральній та Східній Європі: теорія і практика» (Львів, 28 квітня — 2 травня 2010 р.) **Емілії Огар**.